

Володимир Каленич,
канд. філол. наук

УДК 007: 304: 070

«Мовне питання» на сторінках регіональної преси

У статті розглянуто особливості висвітлення «мовного питання» у регіональній пресі, подаються міркування щодо мовної ситуації в державі після ухвалення закону про мову. У роботі також визначається вплив газетних текстів на формування національних цінностей читачів.

Ключові слова: українська мова, мовна ситуація, мовна політика, засоби масової інформації, газети, інформаційний простір.

Проблеми мови, її розвитку та функціонування, мовної політики і мовної ситуації, мовного законодавства, стану й статусу сучасної української мови неодноразово привертала увагу дослідників (С. Єрмоленко, Л. Масенко, О. Пономарів, О. Тараненко, О. Ткаченко, Н. Шумарова й ін.) і досі залишаються актуальними [1–7]. Аналізуючи державотворчу функцію української мови, С. Єрмоленко в монографії «Мова і українознавчий світогляд» підкреслює: «За пристрастями, що вирують навколо мовного питання, можна простежити глибинні соціально-економічні, етнокультурні, політичні процеси», – і згадує слова Михайла Грушевського про те, що «питання мови в Україні завжди було питанням політичним» [1, с. 77].

Прикметно, що мовне питання хвилює не тільки науковців, політиків, громадських діячів, журналістів, а й пересічних громадян, які мають право висловлювати свої міркування, дискутувати у ЗМІ. Найбільше пошвавлення викликали дискусії навколо ухваленого у 2012 р. Закону України «Про засади державної мовної політики».

Мета статті – з'ясувати особливості висвітлення «мовного питання» на сторінках регіональної преси. Для реалізації мети в роботі було поставлено такі *завдання*: 1) розглянути мовну ситуацію на Вінниччині; 2) визначити особливості висвітлення цієї тематики у місцевій пресі; 3) виявити основні орієнтири журналістської діяльності щодо мовних проблем і культурно-просвітницької роботи в газетній публіцистиці.

Об'єктом дослідження є вінницька преса. *Предмет* аналізу – особливості проблематики мас-медійного дискурсу та висвітлення мовної політики і мовної ситуації в регіональній періодиці. *Матеріалом дослідження* слугували публікації, представлені на сторінках вінницьких газет «Вінниччина», «Вінницька газета», «33-й канал» за 2012 р.

Відомий науковець В. Лизанчук наголошує на тому, що нині найважливішим, нагальним завданням журналістів в Україні є формування в людей державницького мислення як мислення національно-морального, демократичного, патріотично-громадянського, відповідального за особисту долю, долю родини, України. «Святий обов'язок журналістів – донести до всіх людей гуманістичний зміст української національної ідеї, всебічно розкрити, показати, що незмінним її складником є державна незалежність, самодостатня цінність особистості, розвинена національна самоповага, господарська дбайливість, чесність, порядність, патріотизм, взаємодопомога, матеріальний добробут» [2].

З-поміж публікацій у вінницькій пресі, які стосуються сучасних мовних проблем у нашому суспільстві, виокремлюємо ті, в яких висвітлюється діяльність влади щодо «мовного питання», мовної політики, і такі, що мають культурно-просвітницьке значення.

Позицію міської влади щодо законопроекту «Про засади державної мовної політики» викладено в замітці «Міська рада – за перенесення розгляду «мовного» закону» (Вінниччина. – 2012. – 13 черв.): «На думку депутатів з Вінниці, його розглядання тепер тільки загострює ситуацію в країні і є заполітизованим». Однак міський голова Вінниці Володимир Гройсман на сесії, після зачитаного звернення, висловив підтримку саме українській мові та зазначив, що за шість років свого головування жодного разу не чув, нібито у Вінниці хтось відчуває дискомфорт у мовному питанні.

У публікації «Власний погляд на місцеве самоврядування та адміністративну реформу, закон про мовну політику та послання Президента України» (Вінницька газета. – 2012. – 13 лип.) подано міркування деяких політиків: лідера КПУ, голови фракції комуністів у Верховній Раді Петра Симоненка, народного депутата, представника Президента України у Верховній Раді Юрія Мірошниченка та народного депутата, заступника голови фракції Партії регіонів у Верховній Раді Вадима Колесніченка, які взяли участь у засіданні медіаклубу «На власний погляд», організованому Українським журналістським фондом у Києві. Зокрема, Ю. Мірошниченко прокоментував особливості ухвалення парламентом закону про мови, наголосив, що перед його підписанням «Президент зважатиме на інтереси тільки українських громадян і держави», та зазначив: «Це питання резонансне і по-різному сприймається в різних регіонах. Критика, яка лунала на адресу цього закону, часто була емоційною, але часом була й конструктивною, і на неї слід зважати у поправках до цього закону». Один із авторів «мовного закону» В. Колесніченко, роз'яснюючи

власну позицію, зауважив, що нещодавно ухвалений закон не шкодить українській мові й не розхитує основи державності, необхідність його ухвалення пов'язана з європейськими стандартами мовної політики, а також аргументував особливості законодавчого статусу мов та сучасної мовної політики в Україні.

Детальніше висловлювання Вадима Колесніченка щодо «мовного закону» на засіданні медіаклубу висвітлює А. Трошкова у статті «Мовний закон» форсувала Рада Європи» (Вінниччина. – 2012. – 11 лип.). Саме ця теза, винесена в заголовок, є провідною у виступі політика, оскільки громадський рух Вадима Колесніченка «Російськомовна Україна», серед інших організацій інформує Раду Європи про виконання зобов'язань, взятих на себе Україною після ратифікації Європейської хартії мов. Висновок Комітету міністрів Ради Європи: «В Україні системно і масово порушується право людини на використання рідної мови», крім того «в Україні така велика кількість носіїв російської мови, що викликає подив, чому російська мова має такий низький і невідповідний статус», що й «спонукало» до розробки та прийняття такого закону. Комітет ООН з прав дитини також надіслав в Україну доповідь, зазначивши, що в країні не забезпечено право дитини на виховання рідною мовою. Незважаючи на всілякі дискусії, за твердженням депутата, українська мова залишається єдиною державною і, як записано в законі, ніякі його положення не можна сприймати як такі, що обмежують сферу її поширення.

У замітці «Вінницької газети» «Президент таки підписав «мовний» закон» увагу зацентровано на тому, що після підписання Закону № 5029-VI «Про засади державної мовної політики» Президент Віктор Янукович доручив Кабміну утворити робочу групу із залученням громадськості, відомих діячів освіти, науки та мистецтв, провідних фахівців із мовних питань для розробки та внесення системних пропозицій з удосконалення законодавства щодо порядку застосування мов в Україні, а також підготовки й затвердження Державної програми всебічного розвитку і функціонування української мови (Вінницька газета. – 2012. – 10 серп.).

У статті «Про розквіт найкращої з мов» (Вінниччина. – 2012. – 10 жовт.) А. Ярема повідомляє про діяльність державної влади щодо мовної сфери, зокрема про роботу групи експертів, створеної Президентом України Віктором Януковичем задля забезпечення розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя та на всій території України. Одна підгрупа під головуванням Леоніда Кравчука працювала над удосконаленням мовного законодавства. Результатом роботи другої підгрупи на чолі з ректором Київського національного

університету імені Т. Г. Шевченка Леонідом Губерським стали проект першочергових заходів щодо захисту української мови як державної та державна цільова програма щодо стратегічного розвитку української мови. «“Таким чином інтелігенція допомагає політикам виправляти ті помилки, які були допущені, і, на мій погляд, це вкрай необхідна і корисна допомога”», – наголосила віце-прем'єр і керівник робочої групи Раїса Богатирьова». Експерти й політологи зазначають, що робоча група може вперше в історії незалежної України створити адекватну стратегію розвитку вітчизняної культури та мистецтва, освіти і гуманітарних наук. Автор підкреслює: «Українська мова нині потребує не заборони інших мов, а підтримки фінансової та організаційної – якісних підручників, високого рівня освіти, приводів до зростання патріотизму, таких як успішно проведене нами ЄВРО-2012».

Ухвалений Закон «Про засади державної мовної політики» викликав різноманітні реакції в суспільстві: як прихильності, так і супротиву, а також актуалізував не лише мовні проблеми, а й суспільно-політичні. «Вирішувати мовне питання необхідно з державницьких позицій, а не в запалі передвибірчої кампанії», – це твердження кандидата в народні депутати Оксани Калетник винесено в заголовок інтерв'ю з нею, опублікованому в газеті «33-й канал» від 5 вересня 2012 р. Політик стверджує: «Безумовно, законодавство має регулювати це важливе питання, враховуючи те, що сучасна Україна є багатонаціональною політичною нацією. Але будь-який закон має стати основою для вирішення проблем щодо суспільної консолідації. Але в жодному разі не підігрівати конфліктність у суспільстві!» Звертаючи увагу на те, що українську мову забороняли «валуєвськими» та «емськими» указами, утискували її носіїв, намагаючись штучно витіснити мову на узбіччя суспільного життя, обмежити її використання, О. Калетник вбачає прийнятне рішення в суспільному діалозі, пошуку взаємного компромісу між різними народами, які формують українську громадянську націю. Крім того, варто згуртуватися в громади і відстояти свої інтереси. Для цього необхідна спільна мова. Саме мова є духовним кодом нації, основою віднайдення творчого виходу з будь-якої ситуації. Кандидат у народні депутати звертає увагу на проблеми суспільного, політичного, законодавчого, економічного рівнів, до яких уже призвів цей закон. Завдання майбутнього складу депутатського корпусу Верховної Ради України вона вбачає у збереженні та розвиткові можливостей використання мудрості і сили, закладених у нашу мову нашими предками.

Власну точку зору щодо «мовного питання» висловив у листі до редакції «33-й канал» голова Вінницької обласної ради Сергій Татусяк. Він зауважив, що в Україні і на Вінниччині має бути єдина українська

державна мова: «17 липня 2012 року 12 сесія обласної ради 6-го скликання на пленарному засіданні підтримала «Звернення Вінницької обласної ради до Президента України В. Ф. Януковича з приводу прийняття Верховною Радою України законопроекту «Про засади державної мовної політики». У ньому депутати заявили, що небезпеки зникнення для російської мови не існує, оскільки вона функціонує як державна в Російській Федерації; до того ж, ст. 10 Конституції України та рішенням Конституційного суду України № 10-рп/99 від 14 грудня 1999 року визначено: українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України, при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, тому в Україні має бути лише одна державна мова – українська» (33-й канал. – 2012. – 19 верес.).

Доволі змістовною та полемічною є стаття кандидата філологічних наук Т. Ткачука «Що ближче вінничанам – мова чи язик?», що ґрунтується на власному дослідженні мовної ситуації у м. Вінниці (Вінниччина. – 2012. – 18 лип.). Автор аналізує передумови і наслідки суспільних змін, зумовлених ухваленням законопроекту «Про засади державної мовної політики», пов'язуючи мовні проблеми із тривалою (майже 350 років) колоніальною залежністю України від сусідніх держав, які впроваджували в усі сфери життя власні мови, всіляко витісняючи українську на периферію. Болочим є також питання сучасної освіти населення, адже «рівень знань мови прямо пропорційний інтелекту людини». Т. Ткачук зауважує: «Дивно видається ситуація з російськомовним населенням, яке, живучи десятки років на нашій землі, так і не спромоглося вивчити близьку до російської мову, більше того, агресивно нав'язує всім іншим язик»; далі ставить риторичне питання: «Чому в поліетнічній Росії не приймають закон про регіональний статус якоїсь мови, наприклад чеченської?» і підкреслює, що на території Російської Федерації проживають майже 2 мільйони українців, але в Російські Думі ніхто навіть не замислюється над тим, аби захищати інтереси цієї величезної громади.

До власних соціолінгвістичних міркувань автор долучає статистичні результати опитування, відповідно до яких українська мова домінує в офіційній та навчально-діловій сферах (нею користуються в офіційних установах, школах, університетах 80 % респондентів), однак частково програє у сфері міжособистісного спілкування (70 % респондентів користуються українською) та суттєво відстає в інформаційній (інтернет – 28 %, художня література – 49 %, телеба-

чення – 47 %, періодика – 66 %, професійна література – 62 %), а також у музичній сфері (58 % респондентів надають перевагу російськомовній музиці). На питання «Якою має бути державна мова в Україні?» отримано категоричні відповіді: 90 % (!) хочуть, щоб державною мовою була українська, 6,5 % – російська (їй надали перевагу переважно пенсіонери) та 3,5 % – дві мови.

У вінницькій пресі публікували й інші матеріали, присвячені дискусіям та реакціям громадян на мовну ситуацію в країні, що засвідчували небайдуже ставлення до таких змін: «Пристрасті довкола мови» (Вінницька газета. – 2012. – 6 черв.); «Мова – це кров і душа нації» (33-й канал. – 2012. – 6 черв.); «„Заберіть язик – поверніть мову!“ – скандували вінничани під час протесту» (33-й канал. – 2012. – 13 черв.); «Національною мовою не говорять лише окупанти, раби і дурні» (Вінницька газета. – 2012. – 19 черв.); «Вінницькі депутати пропонують розглянути мовний законопроект після виборів» (Вінницька газета. – 2012. – 12 черв.); «Закон про мову обурило вінничан, котрі проживають за кордоном» (33-й канал. – 2012. – 18 лип.) й ін.

Мова є найважливішим засобом людського спілкування та інтелектуального розвитку людини, визначальною ознакою держави і скарбницею, де зберігаються всі культурні здобутки народу. Українцям пощастило мати мову, яку міжнародна спільнота визнала третьою у світі за милозвучністю.

Вінницька преса інформує також громадськість про проведення заходів у місті, спрямованих на підтримку національних традицій, розвиток української мови. Наприклад, стаття «Без мови рідної, юначе, й народу рідного нема...» (Вінницька газета. – 2012. – 2 берез.) присвячена заходам з нагоди відзначення Міжнародного дня рідної мови. Зокрема, у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці імені К. А. Тимірязєва відбулося літературно-мистецьке свято «Мова наша – серце наше», перед яким обласний краєзнавчий музей представив виставку предметів народно-ужиткового мистецтва різних національностей, які живуть на Вінниччині. Автор Олесь Шуткевич акцентує увагу на тому, що бібліотека цього року спільно з представниками національних меншин краю з нагоди відзначення Міжнародного дня рідної мови організує обласну культурно-мистецьку акцію «Мови різні – душа одна». На святі глядачі не лише ознайомилися з творчістю нових колективів, а й почули, як мова одного народу збагачує і доповнює іншу. Особливе захоплення викликало декламування «Заповіту» Тараса Шевченка різними мовами. Інше свято «Плекаймо рідне слово» відбулося у

бібліотеці-філії імені Н. К. Крупської, в якому взяли участь учні школи № 9 та студенти будівельного технікуму; вони читали вірші, співали українських пісень, у театралізованій формі розповіли про історію становлення нашої мови. Журналіст, підкреслюючи нелегкий шлях української мови в минулому й непросту ситуацію тепер, підсумовує, що «краса і сила української мови пригорнуть до себе серця мільйонів людей. А ми, її носії, заради прийдешніх поколінь повинні зберігати і шанувати рідну мову, як це робили наші славні предки».

У розширеній замітці «Українська мова – оберіг держави» журналіст А. Басенко інформує про цікаве дійство «Скарб, який повік не загубити», організоване Вінницьким коледжем Національного університету харчових технологій до державного свята – Дня української писемності й мови (Вінниччина. – 2012. – 9 листоп.). У ракурсі патріотичного виховання, збереження та плекання нашої національної культури проведено конкурси декламаторів поезії, українських пісень, фотовиставку, фестиваль вишиванок, виставку декоративно-прикладного мистецтва.

Про інший захід у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці імені К. А. Тимірязєва – літературно-мистецький вечір «До рідного слова торкаюсь душею», присвячений святові, яке традиційно відзначається в цьому закладі, – йдеться в статті з цитатним заголовком «Він мови знає майже всі, англійську – “yes”, іспанську – “si”. У нього з рідною біда: де треба “так”, говорить “да”» (це слова мініатюри члена НСП України Сергія Вдовиченка) (Вінницька газета. – 2012. – 13 листоп.). У бібліотеці зберігається чимало визначних пам'яток української культури та писемності: стародруки XVI, XVII та XVIII ст., виготовлені в друкарнях Києво-Печерської лаври, Львівського братства, Чернігівській друкарні, твори класиків української літератури, сучасних письменників та поетів, переклади. На вечорі виступили письменники, які роблять вагомий внесок у розвиток та популяризацію українського слова. Зокрема, член Національної спілки письменників України, поетеса Тетяна Яковенко наголосила: «Мова – це наша сутність. Вона сокровенна, глибока, дарована навіть не бабусею чи прабабусею, а далекими поколіннями українців».

Отже, місцеві засоби масової інформації доволі активно реагують на мовну ситуацію в Україні та в подільському регіоні. Основними орієнтирами журналістської діяльності в пресі є не лише інформування громадськості Вінниччини про загальнодержавні й міські події щодо мовних проблем, публікації міркувань політиків і громадських діячів про мовну ситуацію, державність української мови, а й формування в читачів патріотичних почуттів, проведення куль-

турно-просвітницької роботи, спрямованої на збереження національних традицій. У вінницьких газетах опубліковано матеріали, присвячені дискусіям і реакціям громадян на мовну ситуацію в державі, а також про мистецькі заходи, пов'язані з розвитком і функціонуванням української мови. Перспективою досліджень у цьому напрямі є подальше вивчення того, як висвітлюється мовна ситуація в ЗМІ.

1. *Єрмоленко С. Я.* Мова і українознавчий світогляд : монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : НДІУ, 2007. – 444 с.
2. *Лизанчук В. В.* Журналістська діяльність у контексті утвердження української мови як державної / В. В. Лизанчук // Стиль і текст. – 2004. – Вип. 5. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1472>.
3. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Аналіз і рекомендації* / за ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 363 с.
4. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом.* – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с.
5. *Пономарів О. Д.* Націєтворча роль українського слова / О. Д. Пономарів // Публіцистика незалежної України : хрестоматія / укл.: Олександр Глушко, Віталій Карпенко; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К. : Університет «Україна», 2009. – С. 324–331.
6. *Ткаченко О. Б.* Українська мова і мовне життя світу / О. Б. Ткаченко. – К. : Спалах, 2004. – 272 с.
7. *Шумарова Н. П.* Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму : Монографія / Н. П. Шумарова. – К. : Київський державний лінгвістичний університет, 2000. – 283 с.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Kalenych Volodymyr.

«Language problem» on the pages of regional press.

The article deals with the peculiarities of coverage of the «language issue» in the regional press. The opinions for the language situation in the country after the adoption of «the language law» are considered. The influence of newspaper texts on forming of national values of the readers is determined.

Keywords: the Ukrainian language, language situation, language policy, media, newspapers, informational space.

Каленич Владимир.

«Языковой вопрос» на страницах региональной прессы.

В статье рассмотрены особенности «вопроса языка» в региональной прессы, приводятся размышления о языковой ситуации в государстве после принятия закона об языке. В исследовании определяется также влияние газетных текстов на формирование национальных ценностей читателей.

Ключевые слова: украинский язык, языковая ситуация, языковая политика, средства массовой информации, газеты, информационное пространство.

